

12.- Pentsamendu klasizistaren Krisia: Erromantizismoa.

1.- Sarrera

XV.-XVI. mendeetako Errenazimentuak jakite klasikoa berreskuratzen du eta, horrela, Erlijioaren eragina gutxi izaten hasten da eta Ziantziari buruzko interesa gero eta handiagoa izaten hasten da berriz. Zentzu honetan, inprimategiak jakite laikoa hedatzeko balio zuen eta, horrela, Europako herrialde desberdinetan komunitate zientifiko hasiberriak eratzen joan ziren. Ilustrazio-aren garaia da.

XVII. mendea "Arrazoiko Aroa" bezala ezagutzen da eta XVIII. mendea "Argietako mendea" da. Izendapen hauek Erdi Aroko iluntasunaren gainean arrazoiaren argia nagusitzen dela esan nahi dute. Nahiz eta Europako egitura politiko-sozialak Frantziako Iraultzara arte tradizionalak izaten jarraitu, ikuspuntu zientifiko eta kulturaletik, modernotasuna inoiz baino handiagoa da.

Errenazimentuko Akademiak, orain, inoiz baino bizirikago daude. Akademia hauek hedapen zuzena eta ezagueraren erabilera zaintzen dituzte. Jada ez dugu hitz egiten jakin-min humanistikoaz, baizik eta ondo erabili behar den ezagueraren metaketaz. Ondorioz, Ilustrazioan jakitea ez da jarduera bizidun eta dinamikoa, baizik eta arauemaile eta instituzionalizatutakoa.

2.- XVIII. mendearen Poetika arauemailea.

XVIII. mendean poetika arauemaile garrantzitsuak, adibidez, Boileau-ren eta Ignacio de Luzán-en Poetikak, argitaratzen dira. Poetika arauemaile hauek idazleek errespetatu behar dituzten erregelak inposatzen dituzte. Bai noski, erregelak ateratzen dira Poetika klasikoetatik. Beraz, Aristotelesekin eta Horaciok bere Poetiketan eskainitako aholkuen irakurketa arauemailea da. Nolanai ere, jakin behar da XVIII. mendean klasizismoa bi polo filosofikoren arteko tentsio batera menderatuta egoten hasten dela: 1)

ARRAZIONALISMO CARTESIARRA eta 2) ENPIRISMOA.

1) Arrazionalismo cartesiarra: René Descartes-ek (+1650) bai Bibliaren autoritatea bai klasikoen (Aristotelesen) autoritatea zalantzan ipini zituen. Haren ustez, pentsamendua Arrazoiagatik bakar eta soilik gidatu behar zen.

Bada ondo, literaturarako Descartes-eko pentsamendua ematerakoan, teorikoek (Ignacio de Luzán-ek bezala) ikusi zuten Poetika klasikoak (Aristoteles-arena eta Horacio-arena) cartesiarrak zirela, bere aholku guztiak ezin hobeto arrazoizkoak zirelako. Orduan, behin ideia hori onartuta, Aristoteles-en eta Horacio-ren literaturaren gaineko ideiak Poetika Klasizisten axiomak bihurtu ziren, hau da, teorialari klasikoek emandako aholkuak errespetatu behar ziren erregelak bihurtu ziren.

2) Enpirismoa: Enpiristek Natura ezagutzeko hura zentzuen bidez ikustea ezinbestekoa dela pentsatzen dute. Beraz, gogoeta eta behaketa kontuan hartuz, esperimentuak errealitatea ezagutzeko diseinatzea Enpirismoaren helburua da. Nozio honek garrantzi handia du, hari esker zientziak gogoetazkoa izateari uzten diolako, nabarmenki enpirikoa izateko.

Perspektiba enpiristatik, Poetika klasikoen parametroak ezin dira axiomak izan. Egia esan, literatura-genero berriko sorrerak eta literatura-genero zaharren bilakaerak literatura izaki biziduna dela frogatzen dute. Behaketa enpiristak literaturan arauak apurtzeko joera dagoela erakusten du; kontrako, literatura beti berdina izango litzateke, eta hau ez da gertatzen. Bada ondo, arauak apurtzeko literaturaren ahalmena olerkariaren askatasunarekin lotzen hasten da edo, beste hitz batzuekin esanda, LIZENTZIA POETIKOA-z.

3.- Litzentzia Poetikoak.

Teorialari batzuk (Feijoo aita, adibidez) ikusi zuten posiblea zela bi lanek arau klasizistak betetzea eta, hala ere, bat bikaina izatea eta bestea ez. Horrela gauzak, konponbide bat paradoxa hori azaltzeko aurkitu behar zuten, arauak betetzeak ez zuelako literatura-lanaren kalitatea bermatzen. Adibidez, Feijoo aitak onartzen du, idazle batek idazten duenean, eskuliburu

bateko erregelek ez dutela gidatzen, baizik eta "goiko erregelako" zori batek: proiektu literario pertsonala. Proiektu literario indibidual hori erregelen gainean jartzen da eta idazlearen sorrera askatasunari adorea ematen dio.

Bada ondo, enpirismotik aurrera, literatura arrazoizkotik bereizten da elkartzeko EMOZIONALA (fintasuna, sentikortasuna, etab.) eta, horrela, GUSTU artistikoaren nozioa garatzen da, hau da, artelanekiko kontaktuaz garatzen den sentikortasuna. Hortik jaiotzen da lan EDERRAREN eta lan BIKAINAREN artean kontrajartzea.

Lehena, lan ederra, simetriko, harmoniko eta kartesiarra da, baina hotza normalean. Bigarrena, lan bikaina, polita beti ez izan arren, inoiz ez da hotza eta, horregatik, zirrarara heltzen da eta irakurlearen psikologiari eragiten dio.

4.- Lan bikaina.

Lan emozional eta bikainak eraikitzeko beharrak XIX. mendeko Erromantizismoa iragartzen du. Egia esan, XVIII. mendeko Aurrerromantizismoak (*Sturm und Drang*) uko egiten dio literatura KONBENTZIO-SISTEMA, hau da, literatura-genero desberdinei aplikatzeko moduko erregela-multzoa, izan dadila aukerari.

Horrela gauzak, Aurrerromantizistek esango dute idazle batek kontuan hartu behar dituen erregela bakarrak berezko bereak direla, hau da, bere proiektu literario pertsonala sortzeko idazle batek autoinposatzen duen erregelak. Beraz, orain, literaturaren (eta artearen ere) funtsa lan bikaineko SORRERA INDIBIDUALA da.

Idea horrek garrantzi handia du. Klasizismoak garrantzia eman zion literaturaren funtzio didaktikoari, testu literarioek portaera-modeloak ematen zizkietela irakurleei onartuz. Hala ere, orain, ideia horrek garrantzia falta du, portaera-modeloak asimilatzerik ez delako helburua. Orain, literatura-lanaren eta egilearen arteko erlazioa ulertzea eta balioestea helburua da.

Esanenez gero, literatura-lana sorrera indibiduala da. Beraz,

literatura-lanak ez du mundua irudikatzen oro har, baizik eta ARTISTAREN SENTIKORTASUNA. Orduan, orain, NOLA ikusten duen artistak mundua eta ZER erlaziorik duen harekin ulertzea garrantzitsua da. Horrela, literatura-lanak errealitatea ezagutzeko ERDIA izateari uzten dio eta HELBURU bat bihurtzen da hartan berean.

5.- Erromantizismoa.

Erromantizismoa Alemanian XIX. mendearen amaieran jaio zen mugimendu kulturala da. Erromantizismoaren asmoa Ilustrazioaren eta Neoklasizismoaren balioen aurka borroka egitea zen. Dakigunez gero, Ilustrazioaren eta Neoklasizismoaren balioak arrazoiaren boterean oinarrituta zeuden, bada, orain, Erromantikoek sentimenduak arrazoia baino boteretsuagoak direla esango dute.

Mugimenduaren izena, ahaidetuta etimologikoki Frantziako hitzarekin *roman* (eleberria), esanaezinari buruz aritzen da, hau da, sentimentu erromantikoak eleberri osoa eskatzen du adierazi ahal izateko. Bestalde, izenak hizkuntza erromantzeak aipa ditzake, hizkuntza klasikoen aurreko oposizioan, hau da, hizkuntza eta kultura herrikoetaranzko bira bat izango litzateke, latinaren estudioaren aurreko oposizioan. Nolanahi ere, *romantisch klassisch*-aren kontra beti dago.

Literaturari dagokionez, Erromantizismoa kapitalismo industrialaren eta arrazionalismo ilustradoaren kontra dago. Horregatik, nahiago izandako gaiak Natura, Mitologia eta Erdi Aroa dira. Bestalde, Erromantizismoak originaltasunaren etengabeko bilaketa bereizgarri du. Gainera, artista mundu materialaren eta mundu espiritualaren arteko bitartekari bat hartzea bereizgarri du Erromantizismoak ere: benetako idazleak, hau da, idazle jenialak, INSPIRAZIO-ari ezker idazten du soilik.